

FABLIAUX IZENEKO IPUÏÑAK

Euskal-literaturaren berri ez-ezik, erdel-izkuntzetako eleder agerkizunak aintzakotzat artu ta estudiatzea benetan ernegarri ta jakin-garri deritzat literaturazale geran euskaldunontzat. Au dela-ta, gure auzo-erriak literatur-alorrean egin duten lan bikaiña aditzera ematen saiatuko natzaizute tarteka-marteka, ez, ordea, erudiziñoko lan sakonik egiñaz, egarin eta laburzur baizik, zabalkunde utsezko gogoak eraginda. Estudia ditzagun, gaurko ontan, Erdi-Garai'ko Phrantzia'n ain sonatuak izan ziren "fableaux" edo "fabliaux" ipuiñak.

"Fabliu" itzak "solas txipi", "izketatxo", "berriketatxo" edo orrelako zerbait esan gura du. Zuberoa'ko "elezahar" itzaren antzeko zaigu, iñolaz ere.

Fabliaux delakoak zortzi silabako bertsoan idazten zituzten eta euren elburua jende xehearen eta erdi maillekoaren jolasgarri ta entretenigarri izatea zen. Ziri-bertso laburrak izan oi ziren eta edozein gai on zitzairen bere ezten zorrotza trebeki erabiltzeko.

Irripar eta algara egin-erazteko bide oro zitzairen zillegi. Egia, erakusgarriren bat izan oi zutela (Emile Faguet'ek ongi difonez (1), "ayant généralement une intention morale, ce qui ne veut pas toujours dire moralisatrice") ta bizio batzuk gaitzesten direla, baiñan, gaitzespen ontatik lizunkeria beti yare ateratzen zen. Eta yare atera ez-ezik, likiskeririk gordiñetan gozapena eta atsegiña billatzen zuten. Maiz aski, "fabliaux" ipuiñetan ari diren notiñak, senar adarduna, emazte xalantaduna eta apaiz alper, tripazai eta emazalea izan oi dira. Ezta

---

(1) "Histoire de la Littérature Française", Chapitre V, 30^{gn}. ediziñoko 50 orr-ald.

ba arritzekoa, tankera ontako notifiak dantzari dabiltzan tokian, oitura ta erakusgarri onak jai izatea.

Aitortu dezagun, ordea, ipuin auetan lizunkeria atsegingarri erabiltzen ba'da ere, aldi artako bizikera eta oituren ispillu antzo zaizkigula, iñolaz ere. Ispillu gardenegia bearbada, txarkeriaren margoak gordinki biziturik ematen baidizkigute eta gizartearen griña makurrak eta bizigiroaren ustelkeria gaurko karikaturetan bezalatsu nabarmen-tzen baitzuten. Oarkizun au gogoan arturik, bildurrik gabe esan dezakegu, ipuin oen mamia, Phrantzia'ko erri xehe ta erdi maillekoa XII'gn. ta XIII'gn. mendean bizi zen moralik gabeko giroaren lekuko paregabe zaizkigula.

Aipa ditzagun Faguet'i jarraituz, "fabliaux" ipuiñetan erabili oi diren gaiak: 1.º) Onbidezko kontagaiak, santu bizitzetatik aterata eskuarki. 2gn.) Eliz-gizon xeheari erasoz, sekula ez ordea, apezpiku ta prailleai. 3gn.) Zillegikerizko (2) ipuiñak. 4'gn.) Jolas eragingarriak. 5'gn.) Ipuin goitar eta unkiarriak. 6'gn.) Litaratur klasikutatik artuak (3).

Riquer'ek ongi diñonez (4), ipuin askotan kontakizuna moralaren arrastorik gabekoa da eta aragizko griñak eta maltzurkeria garaille ertetzen dira, bertutea eta zintzotasuna parregarririk lotsagarrienean utzirik, Adibidez: "Zalduna saskian" deritzanean, amagiarreba, bere erraiñaren senarrarekiko zintzotasunaz espatsu egonik, iseka ta maxiorik gordiñenak egiten zaizkio, emazte lizunbera xalantarekin liber-titzen den artean.

Fabliaux delakoetan, aragikeriari ez-ezik, maltzurkeriari ta adimenaren argitasunari egiten zaio barkakizun eta omen. Orrela, gizon apal eta indargabeak, adimenak opa dioten zorroztasunaz baliaturik, maxiatzen dira eta nolabait apentzen, Erdi-Aroak nausikerizko agintea opa oi zien jaun eta agintari ahaltsuaz.

Ba-dirudi, ipuin auek XII'gn. gizaldian Phrantzia'n sortu zen latifizezko eleji-komeditik zutela etorkia eta Champagne'ko eta Picardia'ko eskualdetan edatu ziren geienbat, Phrantzia'ko lurrik xamurrenak eta ongarritsuena, iñolaz ere, piperkerizko eta zipokerizko esanak eta ipuiñak sustraitu ta azitzeko.

Ipuin auen egillerik geienak eztitugu ezagunak, baiñan, nolanan ere, etziren, gure bertsolarien antzo, jende jakiñeza ta eskolik gabea, kulturaz eta jakitez oso jantzitako gizonak baizik. Rutebeuf olerkari

---

(2) Libertinaje.

(3) Aipatu liburuan eta atalean.

(4) Historia de la Literatura Universal, 392 orr-ald., Barcelona, 1957.

liriku bikaiña dugu Marie-Joseph Chénier'en iritzian, zalantzik gabe onena (5).

Gure irakurleak igarri ahal dezaion ipuin auen estiloari, Lanson-Tuffrau'en liburu ederretik aldaturik emanen dugu, "jolas eragin-garrizko" sailletik aterarik "Baserritarra mediku" deritzanaren laburpena.

"*Baserritarra mediku.*" Baserritar batek makilka astintzen zun maiz aski bere emaztea. Egun batean, onek, Errege'ren gizonak topatu ditu: Errege-alabak arrain exur bat irentsi du eta bazterrik-bazter dabilta mediku bat idoro naian. Apentza gogoak eraginda, orra, baserritarraren emazteak esan bere senarra mediku paregabe dela, baiñan kaskagorra, iñolaz ere. Bere trebetasuna eztu aitortu nai, makilka astintzen ezpa'zaio, beñepein. Ezin obekiago aditzera eman: berebiziko astiñaldi bat erantxi ondoren, baserritarrak amor eman du eta eskatzen zaion guztia egin. Errege-Jauregira eraman dute eta bere zirkiñaldi ta kiñuak Errege-alabari par eragiten diote eta ustekabean botatzen du itto-erazten zun exurra.

Berealaxe eriak saldoka datozkio. Aietaz nolabait libratzeko, baserritar maltzurak su aundi bat egin-erazten du ta albiste au barreiatzen: eririk gal-etsiena aukeratu ta sutara botako dula. Gaiñerakoak sendatuta geldituko arekiko sendakakia edan orduko... Berealaxe, orok sendatu direla diñote eta aienatzen dira. Errege'k oparo saritzen du baserritar maltzurra eta baita agindu ere onek bere emaztea ez geiago jotzerik. Fabliau onen lenengo zatia oñiarriztat arturik mamitu zun Molière'ek bere "*Médecin malgré lui*" antzertia.

Ona emen "fabliau" baten jarduna lizunkerizko zipriztin tantorik gabea eta gizon apalaren adimen zorroztasunari gorazarre bikain egiten diona.

ETXAITAR

---

(5) Ikusi Emile Faguet'en "Histoire de la Littérature Française", Chapitre VI'ko 60 gn. orr.-ald., 30'gn. ediziñoa.

(6) Lanson-Tuffrau, "Historia de la Literatura Francesa", Barcelona, 1956, 41'gn. orr.-ald.